

ТОВАРИСЬКА
РЕПЛІКА

Гамлет — Я. Геляс

Евген ПОНОМАРЕНКО,
народний артист УРСР і УзРСР

З упевненістю можна сказати, що ні про один драматургічний образ у виконанні великої плеяди акторів усіх країн світу не написано такої величезної кількості критичних статей, скільки було і буде ще написано про неперевершеного шекспірівського Гамлета, принца датського, студента Віттенберзького університету. В даному разі у короткій репліці з приводу виконання цієї ролі артистом Я. Гелясом у виставі харківського театру імені Шевченка я можу висловити лише своє перше, безпосереднє враження, не вдаючись до глибокого аналізу сценічного втілення цього образу обдарованим актором.

З щирою заздрістю, в хорошому розумінні цього слова, дивився я поставлений режисером Б. Нордом спектакль «Гамлет» у шевченківців. Схвилювано й ревниво переживав я разом з Гелясом трагедію Гамлета, біль великої людської душі, обуреної існуючими навколо фарисейством і підлістю.

І якщо у вперше поставленому і зіграному на українській радянській сцені «Гамлеті» ще є багато недосконалого і, очевидно, спірного, то сам факт втілення безсмертної шекспірівської трагедії в українському театрі становить значне явище нашої театральної культури. Радую і те, що в колективі шевченківців виявився актор, якому під силу виконання найважчої і найскладнішої ролі світової драматургії. Правда, робота Я. Геляса далеко не завершена. Актор ще не може розрахувати навіть своїх фізичних сил і голосових даних, щоб довести до останнього акту те високе трагедійне звучання образу, яким позначається його виконання в першій половині вистави. Але всі дані говорять про те, що акторові вдасться удосконалити й поглибити образ Гамлета в своїй подальшій роботі. «Гамлет — це безбережне море», сказав колись Анатоль Франс, і вірно — кінця роботи над цим образом нема і бути не може, як і взагалі не існує в мистецтві межі удосконалення майстерності.

Я. Геляс вірно відчув основні риси образу, але (і це цілком природно) багато рис ще не розкрив. Є у Гамлета — Геляса темперамент і натхнення, без яких Гамлет не Гамлет. Проникливо, схвилювано читає Геляс перший монолог і одразу завойовує симпатії глядачів. Актор з самого початку виконання ролі несе ту, як казав М. С. Щепкін, «прекрасну, тобто театральну простоту, яка потребує пластики, але не допускає позування; шукає ритму мови, але боїться декламаційності; дорожить драматичною схвилюваністю, але страхається неприродного піднесення». Але тут же хочеться побажати виконавцеві, щоб він звернув серйозну увагу на занадто

підкреслену артикуляцію. Цього легко позбутись вже досить досвідченому митцеві.

Завоювавши серця глядачів, Гамлет — Геляс упевнено повів їх за собою, і глядачі пішли за ним, щиро переживаючи всі болі й хитання піднесеної чистої душі великої людини. Далі Геляс з властивою йому задушевністю і зворушливістю розкриває багатий світ емоційного життя свого героя: юнацьку відданість батькові й безмежне поважання в ньому людини; складне почуття любові до матері й образи на неї за її зраду пам'яті батька; ніжну, ласкаву, обережну любов до Офелії.

Чудово провадить актор прекрасно розроблену режисером сцену з матір'ю в спальні, а втім, є тут мізансцена, яка не може не викликати заперечень. З великим щирим почуттям жалю й обурення кидає Гамлет в обличчя матері тяжкі докори. Та ось він вискакує на її ліжко і в бурхливому пориві з словами гніву розкидає подушки, простирадло, ковдру. Очевидно, режисер мав намір передати, як глибоко ображений син топче ногами злочинне ложе похитливої королеви. Але це зроблено зі втратою такту. Естетичні норми, іноді навіть грубого, шекспірівського реалізму, тут явно перейдені. Реалістичність, якою проіннята вся вистава, порушено і принесено в жертву непотрібній символіці. Не в такій формі мусять виявлятися гнів і образа принца датського. Геніальний шекспірівський текст досить багатий, насичений і гострий, а в цій сцені особливо, і не треба було його підкреслювати чужим для даної вистави перетворенням. Даремно режисер виявив недовір'я до актора в цій сцені. Геляс проводить її винятково сильно й переконливо навіть без отих стрибків на ліжко королеви.

Палкий і обурений, темпераментний і стрімкий, діловий і зв'язаний — таким постає Гамлет у виконанні Я. Геляса. Всі ці риси, безперечно, притаманні образів Гамлета, вони — невід'ємна частина його характеру, але цього замало для відтворення найскладнішого шекспірівського образу. Геляс ще не цілком доносить до глядача величезну крилату думку Гамлета. За Шекспіром, Гамлетові тридцять років. Він поет, художник і мислитель. У Гамлета неспокійне серце, яке страждає за все людство. Боротьба Гамлета — це боротьба сильної людини проти світової несправедливості. Вагання й сумніви Гамлета народились у зіткненні тверезого і гострого розуму з

пошлістю, підлістю, підступністю «жирного віку». Не можна сказати, що Геляс не намагається донести все це до глядача. Я прекрасно розумію, що, працюючи довгий час над образом, актор на все це зважав, перечитав, певно, багато літератури і т. ін., але філософська суть образу Гамлета поки що не в достатній мірі розкрита Гелясом. Питання «Бути чи не бути» — основна дилема Гамлета. Монолог, в якому воно поставлене, виявляє відчай мислителя перед нерозв'язністю завдання, жагучі шукання і внутрішній неспокій. На жаль, цей монолог ще не набрав у актора потрібного звучання. Не зовсім вдале і його пластичне рішення. Думається, що і акторові і режисерові слід продовжити шукання.

Сцена на кладовищі, особливо роздуми Гамлета перед черепом Йорика, проведені невиразно. Складається враження, що артист хоче швидше закінчити цей епізод і перейти до емоційної і переконливо проведеної ним сцени з Лаертом біля могили Офелії.

Успіхом актора, мені здається, треба вважати його діалоги з Полонієм, Розенкранцем і Гільденстерном, з Озріком. Шекспірівські афоризми і сарказми звучать тут у Геляса з потрібною гостротою.

В розкритті складного образу Гамлета, як я вже сказав вище, Геляс має безсумнівно великі досягнення. Творче зростання актора яono позначилось на виконанні цієї ролі. Відчувається, що він працював над Гамлетом самовіддано, гаряче.

Маючи хороші зовнішні й внутрішні дані, Я. Геляс загалом вірно накреслив характер Гамлета, деякі сцени він зіграв дуже добре, і можна з певністю сказати, що митець, продовжуючи свою роботу над образом, удосконалюючи майстерність, може стати поруч з кращими виконавцями ролі Гамлета на сцені радянського театру.

Користуючись нагодою, хочу звернутись з таким побажанням до наших режисерів (головних і не головних): товарищі режисери, ставте шекспірівські вистави; збагачуйте нас — акторів, себе — режисерів і головне — наших чудових радянських глядачів! Довіряйте більше акторам, вірте в них, вірте більше в себе! Дерзайте! А то ви більше дерзасте в декларативних виступах на творчих конференціях і в пресі, коли ж діло доходить до практичного втілення високих творчих поривів, ховаєтеся за стереотипною фразою: «У нас же в театрі нема Отелло, нема Річарда, нема Антонія і Клеопатри!» Глибоко ви помиляєтесь, привиділись пильніше! Вони є! Доказ цьому — вистава харківського театру імені Шевченка «Гамлет».